Mást is csinálhatnánk a szabadidőben. Sétálhatnánk, beszélgethetnénk, társasjátékot játszhatnánk. Mégis, többségünk enged a televízió, a rádió, az újságok csábításának. Valami egyénit, valami sajátosat csak kevesen csinálnak szabadidejükben; a jellemző inkább az, hogy elfogadunk kész dolgokat, engedjük, hogy állandóan idegen hatások befolyásoljanak bennünket, inkább, mint hogy mi cselekedjünk. Miért van ez így?

Nyilvánvaló, hogy a televízió, a rádió, a hanglemezek, az újságok, könyvek, magazinok képesek arra, hogy jól kitöltsék a szabadidőt. Mindezek voltaképpen nagyon különböző formái a szórakozásnak, azonban van egy közös tulajdonságuk: *információkat* hordoznak és adnak át. Kell-e bizonyítanunk, hogy információk nélkül nem élhet az ember? Az ember információszükséglete óriási – a televízió, a rádió, a könyv s a többi médiumok napról napra új és új hír- és tényanyaggal szolgálnak. Az informálódásnak ez a módja az ember számára *gyors, kényelmes, szórakoztató*. És még egy előny: a médiumok által olyan tudáshoz jut az ember, amelyet egyébként semmilyen más módon nem tudna megszerezni.

Az információk okosabbá tehetik az embert; boldogságra vagy boldogtalanságra hangolhatják; segíthetik munkájában, vagy segíthetnek azt elfelejteni; az információk ráirányíthatják a figyelmet bizonyos problémákra, de ugyanakkor – az adatok, tények sajnálatos csoportosítása révén – el is kendőzhetik azokat. Az információk ösztönző ereje ráviheti az embert bizonyos cselekedetek megtételére, vagy ellenkezőleg, visszariaszthatja tőle.

A modern kor emberének információigénye óriási, ez az étvágy szinte kielégíthetetlen. És mivel ezt az étvágyat gyors, kényelmes, olcsó és szórakoztató módon a *tömegmédiumok* tudják csillapítani, ezért a tömegmédiumok keblén csüggünk reggeltől estig. Isten tudja, hogy követelő zsarnokként-e, vagy kiszolgáltatott kisdedként.

BODA EDIT

Videofelvételek alkalmazása a földrajzoktatásban

A földrajz egyike azoknak a tantárgyaknak, amelyek különösen sokoldalú vizualitást igényelnek. Különböző földrajzi régiók, egymástól eltérő adottságú zónák, országok természethű bemutatása a korábbi évtizedekben mindig gondot okoztak a tanárnak. Napjainkban azonban a lehetőségek kiszélesedtek, egy sor audiovizuális információhordozó – film, TV, írásvetítő transzparens, video, mikroszámítógép stb. – segíti a földrajztanár oktató-nevelő munkáját. A korszerű ismerethordozók közül a videotechnika a legalkalmasabb arra, hogy a földrajzi valóságot térarányosan és mozgásában mutassa be. A videofelvételek a valóság feltárásának olyan forrását nyújtják, amelyek más módon be nem mutatható tényekkel járulnak hozzá a tanári magyarázathoz. Távoli országok, tájak domborzati, éghajlati, gazdasági adottságait, a földrajzi kapcsolatokat rendszerükben, mozgásukban, fejlődésükben tárja a tanulók elé. A színes fototechnikai eljárás lehetővé teszi a természeti és a társadalmi környezet eredeti színváltozatainak bemutatását a tanteremben, és ez a szakmai ismeretek mellett a tanulók vizuális és esztétikai élményeit is gazdagítja. Mindezeken túl a földrajzi környezetben bekövetkezett változásokról (pl. gazdasági objektumok létesítése, földrengés-, árvíz-, belvíz következményei, stb.) gyorsan készíthetők videofelvételek, amelyek könnyen beilleszthetők a tanítási-tanulási folyamat bármely mozzanatába. A video további előnye, hogy a felvétel bárhol, bármikor lejátszható, szükség szerint megállítható, vissza-

játszható. A visszajátszás lehetővé teszi az újabb részletek feltárását, az ok-okozati kapcsolatok megértését, az ismeretek rögzítését.

A földrajztanításban a videofelvételek legfontosabb forrásai: az oktatófilmek részletei, a TV adásainak, A Hét, a TV-Híradó, a Panoráma, A világ nagyvárosai, a Hazánk tájai, az Élő bolygó című műsorai. Saját videofelvevővel rendelkező iskolák számára lehetővé válik a közvetlen környezetünk, és más országok földrajzi jellemzőinek, specifikumainak képszalagra történő rögzítése, bemutatása.

A videofelvételeket a tanítási-tanulási folyamatban többek között felhasználhatjuk problémafelvetésre, a jelenségek megfigyeltetésére, elemzésére, az ok-okozati összefüggések feltárására, összehasonlításokra, ismeretek rögzítésére, alkalmazására, ellenőrzésére. Az anyag feldolgozása előtt segíthet a problémaszituáció megteremtésében. Pl. bemutatjuk a Balkán-hegységtől északra, illetve délre lévő tájak mezőgazdasági növényeit.

Ilyen esetekben a tanár feladata megfigyelési szempontok megadásával a problémának a tanulók által való felismertetése és általuk történő megfogalmaztatása. Segíthet a video az érdeklődés felkeltésében, az érzelmi hangulat megteremtésében. pl. a Kína gazdasági élete c. tanítási egységnél "A kínai tájakon" c. TV-műsorból átvett videofelvétel bemutatása válthat ki tartós figyelmet, nagyfokú érdeklődést Kína ipara, mezőgazdasága, közlekedése, kereskedelme iránt.

A videofelvételeket felhasználhatjuk az új ismeretek forrásaként. Ilyenkor bemutatjuk a feldolgozandó anyag jellemző domborzati adottságait, ipari objektumait, szántóföldi növényeit, stb. S ezt követően kollektív, vagy önálló munkával történik a lényeg kiemelése, fogalomalkotás, rendszerezés stb.

Ázsia éghajlatának tanításakor a monszun lényegének, jellemzőinek a megértéséhez, megismeréséhez nagy hatásfokkal alkalmazhatjuk *A monszun* c. film videofelvételét. A tankönyvi ábránál, az írásvetítő transzparensnél, a térképnél hatékonyabb, mert a monszun szél keletkezésének folyamatát mozgásában, változásaiban ok-okozati kapcsolat feltárásával, térbeli kiterjedését, kedvező és kedvezőtlen hatását logikus rendben mutatja a tanulóknak. Új ismeretek forrásai lehetnek olyan videofelvételek is, amelyek folyamatokat - mutatnak be trükk segítségével. A felvételekbe beépíthetők olyan részletek is, amelyek a tantervi követelményeknél - törzsanyagnál - több ismeretet nyújtanak, bővítik az adott jelenség tartalmi körét (pl. Afrika népei, az indiánok Amerikában, magyar felfedezők Afrikában, Ázsiában stb.).

Az ismeretek összefoglalásánál a korábban bemutatott képek ismételt levetítése segíti a megszerzett ismeretek rögzítését, rendszerezését. Ha a tanuló a tanult ismereteket elfelejtette, vagy csak egyes részletekre emlékszik vissza, akkor a tények, folyamatok, objektumok újbóli bemutatásakor segítő, irányító, kiegészítő szerepet tölt be.

A földrajzoktatásban jelentős helyet foglalnak el a kísérletek. Ennek ellenére - sok esetben tárgyi feltételek hiánya miatt - nem mindig tudjuk bemutatni, elvégezni az egyéb tanári módszerekkel nehezen helyettesíthető kísérleteket. Ezen segíthet a képmagnó oly módon, hogy a szakköri foglalkozásokat, vagy órákon, fakultációs foglalkozásokon, tanteremben terepasztalon vagy szabadban, a földrajzi gyakorlótéren elvégzett kísérleteket kazettára rögzítjük, s a tanítási órán akkor mutatjuk be, amikor az az óra feladatainak megvalósítását a legjobban szolgálja. Természetesen nem tanulói kísérletek helyettesítésére gondolunk, hanem olyan esetekre, ahol a jelenségek létrehozásához, bemutatásához nagyobb méretű eszközök, illetve hosszabb idő szükséges. (Pl. a folyó- és a csapadékvíz munkavégző mechanizmusának, vagy a turzás kialakulásának bemutatásakor).

Eredményesen alkalmazhatjuk a TELEVIDEO terjesztésében megjelent videokazettákat (Pl. Csillagok életútja, A jég munkája, A Naprendszer, A szél munkája, Karsztjelenségek, Óceánok, Tengerek, Vulkáni működés, Falusi települések, stb.).

8. osztályban *A csillagok és csillagrendszerek* c. témához az eddigiek során meglehetősen szegény szemléltetési lehetőségeink voltak. *A csillagok életútja* c. videofelvétel mozgásban, változásban mutatja be a tőlünk időben és térben egyaránt messze lezajló folyamatokat. A tanulók számára áttekinthetővé, érthetővé teszi a világegyetemben végbemenő mozgásokat, törvényszerűségeket. Jól ötvözi a valóság képeit a több millió évvel ezelőtt lejátszódó folyamatokat bemutató animációs magyarázatokkal.

A *Karsztjelenségek* és *A vulkáni működés* c. videofelvételek olyan folyamatokat mutatnak be, amelyek Földünk belsejében játszódnak le. A természeti környezetben általában csak a folyamat külső erdményei kerülnek a szemünk elé. Videofelvételek segítségével feltárul a Föld belső szerkezete, s az ott lezajló fizikai mozgás-mechanizmusok és azok eredményei, hatásai. Így nem egy merev, statikus ábrán vagyunk kénytelenek a folyamatot magyarázni, hanem a valóságban végbemenő eseményeket nyomon tudjuk követni.

A vulkáni működést bemutató videofelvétel egyes részletei jól felhasználhatók még 6. osztályban az Óceánia, az Észak- és Közép-Amerika, valamint az Ázsia felszíne tananyag feldolgozásakor. Ugyancsak eredményesen használhatjuk 7. osztályban Olaszország, Románia, a volt Szovjetunió domborzati viszonyainak tanulmányozásakor. A *Karsztjelenségek* c. videofelvétel egyes részletei jól beilleszthetők 7. osztályban a Balkán-félsziget, a volt Jugoszlávia, Görögország; 8. osztályban pedig a *Dunántúli- és az Északi-Középhegység* c. egységek feldolgozásának folyamatába. Bemutatásával elősegítjük, hogy szilárd ismeretek alakuljanak ki a tanulókban a különböző karsztformákról, azok keletkezéséről.

A jég munkája c. videofelvétel abban nyújt felbecsülhetetlen segítséget, hogy a tanulók évmilliók alatt lejátszódó folyamatokat figyelhetnek meg néhány perc alatt. Időben régmúlt események közel kerülnek egymáshoz, így egymás mellett, egymást követően láthatják a jégkorszaki és a mai felszínt. A jég munkájának bemutatására először 5. osztályos környezetismereti órákon, majd 6. osztályban a Sarkvidékek és Észak-Amerika felszínének, 7. osztályban pedig Észak-Európa, a volt Szovjetunió tárgyalásakor kerülhet sor.

A földrajztanításban videofelvételek közvetítése során nemcsak a vetítés lehetőségét kell megteremteni, hanem minden alkalommal pontosan meg kell határozni, mit figyeljen meg a tanuló, s mire adjon választ. A tanulás eredményességét ugyanis nem a passzív befogadás biztosítja, hanem az aktív megfigyelésbe átcsapó észlelés. A megfigyelési feladatok segítik a tanulót abban is, hogy aktív részese legyen a video által nyújtott tények elemzésének, az anyag elsajátításának.

Meg kell jegyeznünk, hogy a TELEVIDEO által fogalmazott videofelvételek teljes bemutatása a tanítási órán nem mindig szükségszerű és nem is célszerű. Csak azokat a részeket emeljük ki, amelyek szervesen beilleszthetők, és segítik a földrajzi fogalmak lényeges jegyeinek kiemelését és a folyamatok, törvényszerűségek megértését. És csak akkor, ha a tankönyv szövegével, ábráival a munkafüzet feladataival, vagy az írásvetítő transzparensekkel összhangban mozgalmasabbá, szemléletesebbé teheti óráinkat, tanulóinkra pedig a megértés, az elsajátítás örömével hathat.

Módszertani szempontból nem lényegtelen, hogy milyen hosszúak a rendelkezésünkre álló videofelvételek. Oktatási és pszichológiai szempontból 2-5 perces videofelvételek könnyen beilleszthetők az óra menetébe, ezeket megszakítva, vagy tetszés szerinti ismétléssel lehet alkalmazni. Természetesen a felvételek jellege és időtartama nem igazodhat egyszerűen a minél könnyebb metodikai felhasználhatóság szempontjához; mert mind a jelleget, mind az időtartamot alapvetően a feldolgozásra kerülő földrajzi tartalom határozza meg.

Megfigyeléseink során arra jutottunk, hogy a képmagnó a földrajzoktatásban akkor hatékony, ha más taneszközökkel együtt használjuk, s alkalmazásában nem a kire-

kesztő, hanem a kiegészítő funkciók a meghatározóak. Tisztában vagyunk azzal is, hogy a video nem helyettesítheti az ismeretszerzés sok más eszközét. Nem pótolja a kirándulásokon, üzemlátogatásokon szerzett közvetlen tapasztalatokat, megfigyeléseket. Nem pótolja a tanár színes, élményszerű elbeszélését, magyarázatát. Ha részletdús jelenségek, objektumok bemutatására van szükségünk, akkor célszerű a dia-, vagy az írásvetítőt közbeiktatni. A térképek a legalkalmasabbak a topográfiai munkához. Tehát szó sincs arról, hogy a hagyományos szemléltetőeszközöket mellőzhetővé tenné a képmagnetofon. Mindenesetre célszerű előre meghatározni a tanórának azokat a részeit, amelyekben az új technika és a hagyományos taneszközök kiegészítik és felerősítik egymást.

KORMÁNY GYULA

"A kóbor kutyákat szoktam csak sajnálni"*

(A hatodik osztályos Zolival Gáspár Sarolta és Horváth Ida beszélgetett)

– Azt szeretném, ha majd vidám feleségem lenne, mert akkor az egész család átveszi a vidámságot, és én nem szeretek szomorú lenni. Szeretnék ezen változtatni, hogy ne legyek szomorú, de nem nagyon sikerül, mert bátortalan vagyok. Ha a bátorságon múlik, hogy feleségem legyen akkor inkább ne legyen feleségem, azt kívánnám. De ha lenne bátorságom, akkor szerintem megnősülnék.

– *Miért kell ahhoz bátorság?*

– Egy ismeretlent megszólítani vagy beszédbe elegyedni vele ... ahhoz nagy bátorság kell szerintem...

– *Te többet vagy szomorú, mint vidám?*

– Igen. Többet vagyok szomorú.

– *Mitől vagy szomorú?*

– Hogy nem foglalkoznak velem. Legtöbbször egyedül vagyok és nem barátok között. Otthon nem vagyok szomorú. Csak ha kimozdulok a lakásból.

– *Otthon jól érzed magad?*

– Igen, nagyon sok játékom van, és szeretek velük játszani. Egyedül is. Úgy gombfocizom, hogy két csapat vagyok, és egymás ellen játszom, így aztán mindig döntetlen lesz az eredmény. Mindig csak a jobb kezemmel lövök, azután átmegyek a másik térfélre.

– *Körbejársz az asztal körül?*

– Igen.

– *Milyen gyerek vagy te különben?*

– Hát, gyakran vagyok meglapulós. Nem szoktam beszélgetni, mert nincs kedvem a társasághoz, és gyakran van úgy, hogy unatkozom. Unatkozós vagyok, de unalmas az nem vagyok.

– *A többiek az osztályban szeretnek téged?*

– Nem szeretnek, de nem is utálnak. Az osztályban csak azt szeretik, aki nagymenő, valamije van, mondjuk egy kvarcjátéka... Nincs meg a helyem az osztályban. Nem tudom megtalálni a helyemet az osztálytársaim körében, nem tudok bekapcso-

* Elhangzott a rádió *Neveletlenek* című műsorsorozatában